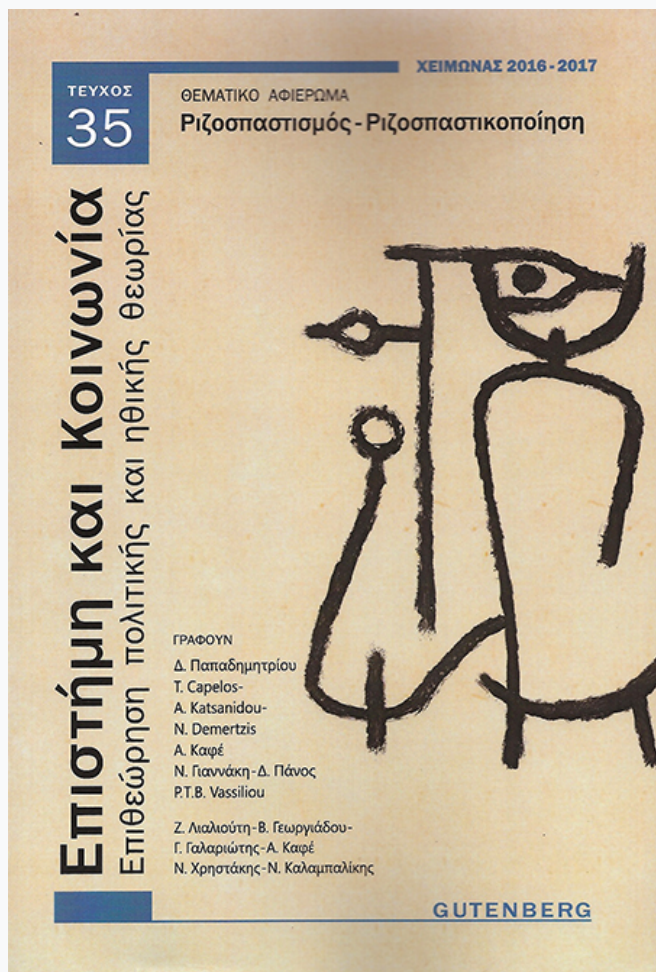

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 35 (2017)

Ριζοσπαστισμός - Ριζοσπαστικοποίηση

Ιωάννης Βαρτζόπουλος, Η κοινή προέλευση λογικής και τρέλας. Ψυχανάλυση και σχιζο - φρένεια, Εκδόσεις ποταμός, Αθή- να 2016, 240 σελ.

Αριέλλα Ασέρ

doi: [10.12681/sas.11496](https://doi.org/10.12681/sas.11496)

Copyright © 2017, Αριέλλα Ασέρ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ασέρ Α. (2017). Ιωάννης Βαρτζόπουλος, Η κοινή προέλευση λογικής και τρέλας. Ψυχανάλυση και σχιζο - φρένεια, Εκδόσεις ποταμός, Αθή- να 2016, 240 σελ. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 35, 229–233. <https://doi.org/10.12681/sas.11496>

B I B Λ Ι Ο Κ Ρ Ι Τ Ι Κ Ε Σ

Ιωάννης Βαρτζόπουλος,
*Η κοινή προέλευση λογικής και
τρέλας. Ψυχανάλυση και σχιζο-
φρένεια*, Εκδόσεις Ποταμός, Αθή-
να 2016, 240 σελ.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ του Ι. Βαρτζόπουλου έρχεται να καλύψει μια έλλειψη στην ελληνική ψυχαναλυτική βιβλιογραφία όσον αφορά τη μελέτη των ψυχώσεων. Η μέθοδος με την οποία προσεγγίζεται στο συγκεκριμένο βιβλίο η σχιζοφρένεια, 'η ψύχωση των ψυχώσεων', χρησιμοποιεί τα ίδια τα εργαλεία της λογικής σκέψης, εκείνα που ο ασθενής καταστρέφει ή στερείται, αίροντας τις δυνατότητες συμβατικής επικοινωνίας και επιβάλλοντας στον άλλον μια 'διαπεραστική' και αφόρητη ετερότητα. Με αυτή την έννοια οι σχιζοφρένεις (διότι η σχιζοφρένεια δεν είναι μία) και το άλογο, κοινώς ο παραλογισμός, τοποθετούνται στην ίδια εννοιολογική πηγή, στην ίδια σειρά με τη λογική. Ταυτόχρονα, όσον αφορά το βιβλίο, πρόκειται για ένα ψυχαναλυτικό και κλινικό εγχειρίδιο,

με τις εκτενείς κλινικές αφηγήσεις να δίνουν σάρκα στο θεωρητικό σώμα, ενώ μπορεί να ιδωθεί και ως φιλοσοφικό δοκίμιο, αν δεν σταθούμε σε επιστημολογικές αυστηρότητες. Όπως κάθε καλό ψυχαναλυτικό δοκίμιο επισκέπτεται εκ νέου την ψυχανάλυση, την ανακαλύπτει ξανά σήμερα με τη δική του συσσωρευμένη εμπειρία και γνώση, μέσα από το κλινικό παράδειγμα που διερευνά. Η προσπάθεια της λογικής να γνωρίσει το 'έτερο' μέσα από το παράδειγμα της σχιζοφρένειας ως ριζικά έτερης και ως μη αιτούμενης κατανόηση τουλάχιστον φαινομενικά θέτει εξαρχής μεγάλα ερωτήματα στην ίδια την έννοια της κατανόησης. Ερωτήματα επιστημολογικά και δεοντολογικά που κατατράχουν τον θεραπευτή: κατανοούμε ή οικειοποιούμαστε την ετερότητα, διαφυλάττουμε τη γνησιότητα του βιώματος ή επιθυμούμε την προσαρμογή, αποκαθιστούμε τη συνέχεια μιας διαρραγείσας βιογραφίας ή δημιουργούμε με τις παρεμβάσεις μας νέα ρήγματα;

Με τα ίδια ερωτήματα όμως δεν διασταυρωνόμαστε ευρύτερα σε κάθε ανθρώπινη συνάντηση;

Διαβάζοντας το πυκνό αυτό σύγγραμμα είχα συχνά το αίσθημα ότι ο συγγραφέας επιχειρεί εδώ κάτι που είναι στα όρια του αδύνατου: την κάτοψη της βιοματικής και νοητικής διεργασίας, της επικοινωνίας με τον σχιζοφρενή, που αποτελεί μια αμφίπλευρη διεργασία, ενώ ταυτόχρονα εισάγει τον αναγνώστη στη νοηματοδότηση αυτής της διεργασίας βήμα-βήμα, σχεδόν σχολαστικά. Η ριζική αυτή ετερότητα, με την οποία συνδιαλέγεται ο συγγραφέας, έχει άλλωστε καθορίσει και την ιστορία της νόσου μέσα από κινήσεις εξήγησης, κατανόησης, ταξινόμησης, αλλά και περιορισμού, εγκλεισμού, εξόρισης.

Η αναζήτηση της οικειότητας με τη ριζική ετερότητα, με την ανοικειότητα που εκπροσωπεί η σχιζοφρένεια συναντά εδώ τις πηγές της λογικής, χωρίς ποτέ να κλείνει το κεφάλαιο της ετερότητας, όρος απαράβατος της υποκειμενοποίησης, της συγκρότησης μιας ταυτότητας. Για παράδειγμα ο άλογος χαρακτήρας του παραληρήματος είναι συχνά ο έσχατος τρόπος να διατηρήσει ο ασθενής την ελευθερία του, ο μόνος τρόπος να κρατήσει μια δική του ταυτότητα. Αντιλαμβάνόμαστε ότι η καταστολή των

συμπτωμάτων ως αποκλειστικός τρόπος αντιμετώπισης της νόσου δεν μπορεί να είναι ευεργετική και βρίσκεται στον αντίποδα της ψυχαναλυτικής εργασίας με τους σχιζοφρενείς.

Γνωρίζουμε ότι στην περίπτωση της σχιζοφρένειας τα εργαλεία του αναλυτή δεν δουλεύουν με τους γνωστούς τρόπους: εδώ το ακατανόητο δεν μπορεί να γίνει αυτονόητο, μας λείπει ο συγγραφέας, και ο αναλυτής καλείται να επερωτήσει τα αυτονόητα και της δικής του φύσης. Να επεξεργαστεί δηλαδή το δικό του βαθύτερο βίωμα, αυτό που ονομάζουμε αντιμεταβίβαση, μια ασυνείδητη διαδικασία που μόνο εκ των υστέρων και από τα παράγωγά της την προσεγγίζουμε. Οι έννοιες ανασυντίθενται μετά τη συνάντηση με το άρρητο στη σχιζοφρένεια και έτσι το βίωμα του αναλυτή αναδιαμορφώνεται, με την προϋπόθεση όμως οι έννοιες να διατηρούν μια κάποια αμφισημία, ώστε να μην παγιωθούν και να επιδέχονται αναδιαμόρφωση.

Ακολουθώντας αυτή τη βιοματική αρχικά και θεωρητική στη συνέχεια διαδικασία παρακολουθούμε πώς συγκροτείται μια θεωρία και εντέλει πώς συγκροτείται η σκέψη μας, η λογική μας με αφετηρία την καταστροφή της, κάνοντας τη διαδρομή από την ανάποδη. Ξεκινάμε από την

τρέλα για να φτάσουμε στη σύμβαση της λογικής και του νοήματος σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο. Το ερώτημα που συνιστά η οντολογία της τρέλας αναπαρίσταται εντός των δυνατοτήτων της λογικής, δεδομένου ότι το άλογο είναι μέρος της λογικής, καθώς μέσω αυτής προσδιορίζεται ως τέτοιο.

Πρόκειται για ένα σχεδόν αδύνατο εγχείρημα, διότι ο άλλος, ο τρελός, πάντα θα μας διαφεύγει σε κάποιο βαθμό. Δεν θα χαρτογραφηθεί ποτέ πλήρως, δεν θα μπορέσει να υποταχθεί στον απόλυτο έλεγχο της λογικής, ενώ ο πειρασμός της καθυπόταξής του θα είναι διαρκώς στην ημερήσια διάταξη: από φόβο, από έλλειψη αντοχής στη διάσπαση της συνοχής, από επιστημοφιλία ή/και από την ενεργοποίηση αυτού που ονομάζουμε ενόρμηση του θανάτου. Δείχνοντάς μας τα όρια της λογικής και την περιορισμένη δύναμή της το ζητούμενο θα είναι πάντα να μετατραπεί, όσο αυτό είναι δυνατόν, η ριζική ετερότητα σε μια κοινή εξανθρωπισμένη ετερότητα.

Πρόκειται για ένα αδύνατο εγχείρημα και διότι το αίτημα επικοινωνίας δεν έρχεται από τον σχιζοφρενή αλλά τις περισσότερες φορές από τη δική μας πλευρά. Οι τρελοί συνήθως δεν ζητούν θεραπεία, αν και απευθύνονται στο περιβάλλον και επηρεάζονται

από αυτό. Θυμάμαι μια εμβληματική για εμένα σχιζοφρενή που συνάντησα στα φοιτητικά μου χρόνια σε ένα ψυχιατρείο: την ονομάζαμε 'βαρόμετρο της κλινικής', επειδή οι κεραίες της έπιαναν τις πιο ανεπαίσθητες αλλαγές στο περιβάλλον πολύ πριν απ' όλους εμάς.

Η εισαγωγή της ψυχανάλυσης και του ασυνειδήτου αποτέλεσε τη μεγαλύτερη τομή στην κατανόηση του ψυχισμού, απαγκλωβίζοντας την τρέλα από την περιοχή της νόσου, διαφοροποιώντας τα όρια φυσιολογικού και παθολογικού και επιτρέποντας την υποκειμενική κατανόηση, τη μόνη κατανόηση που εξασφαλίζει μια κάποια σταθερότητα στις σχέσεις. Η τρέλα αναδεικνύεται ως μια εκτροπή των μηχανισμών που είναι κοινοί σε όλους, έχει δηλαδή κάτι ομοούσιο με την ανθρώπινη συνθήκη. Αποκτά ένα status αναγώγιμο στα κοινά ανθρώπινα πάθη εγκαινιάζοντας ουσιαστικά τον διάλογο τρέλας και λογικής. Οι βασικοί μηχανισμοί της ψύχωσης ανήκουν στο πρωτογενές υλικό της ψυχικής ζωής, που στην περίπτωση της σχιζοφρένειας δεν έχει τροποποιηθεί και μετεξελιχθεί. Επίσης η φροϋδική μεταψυχολογία και η τεχνική έκαναν την ψύχωση λιγότερο 'βαρετή', πιο ανεκτή, επιτρέποντας την ψυχική επιβίωση του θεραπευτή μέσα

από τη δυνατότητα απόδοσης νοημάτων και ερμηγνείων, χωρίς την προσφυγή σε μεθόδους καταστολής.

Καθώς ο αναλυτής δεν παρατηρεί τον αναλυόμενο με την αντικειμενική ματιά του φυσικού επιστήμονα, πολύ περισσότερο στις περιπτώσεις ψυχώσεων, αλλά με εργαλείο τον δικό του βιωματικό κόσμο, η τρέλα αποκτά μια διυποκειμενική διάσταση παίρνοντας μια θέση στον ψυχισμό και των δύο, αλλά και στη μεταξύ τους σχέση. Με άλλα λόγια ο αναλυτής τοποθετείται ως υποκείμενο απέναντι στον εαυτό του και απέναντι στον σχιζοφρενή, για να αναζητήσει οριακές πλευρές της ανθρώπινης ύπαρξης εντός του και στη σχέση του με τον ασθενή. Η τάση για απόδοση νοήματος, ο 'καταναγκασμός για κατανόηση' διαμορφώνει τη θεωρία, η οποία στην πορεία εσωτερικεύεται και εγγράφεται στη βιογραφία και των δύο πόλων της θεραπευτικής σχέσης. Θα μπορούσαμε εξάλλου να ορίσουμε την ψυχανάλυση ως μια συνθήκη όπου ο ένας 'ποιεί' τον άλλον, χωρίς αυτό να αναιρεί την ασυμμετρία αναλυτή και αναλυόμενου, καθώς συμμετρία και ασυμμετρία συνυπάρχουν. 'Ο αναλυτής δομεί επαναδομούμενος', λέει ο G. Bendetti, οι εργασίες του οποίου παρουσιάζονται εκτενέστατα στο βιβλίο. Κάθε βήμα

στη θεραπεία με τον ψυχωτικό τροποποιεί τις δομές της προσωπικότητάς του αναλυτή, εφόσον αυτός διέρχεται δρόμους που δεν είχαν ανοιχθεί ή περπατηθεί στο παρελθόν στη δική του ανάλυση.

Όλες οι μεγάλες σχολές της ψυχανάλυσης και οι αναλυτές που αναμετρήθηκαν με την ψύχωση παρελαύνουν στο βιβλίο με τις θεωρίες και τις τεχνικές τους: Η. Rosenfeld, Η. Searls, G. Bendetti, J. Laplanche, Η. Kohut, Bion, Lacan, P.C. Racamier, P. Aulagnier κ.ά. Βλέπουμε τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις τους με αφετηρία πάντα το έργο του Φρόυντ, την περιφρημη περίπτωση του δικαστή Schreber και τη βασική υπόθεση εργασίας περί ασυνείδητης σύγκρουσης από την επίλυση της οποίας θα προέκυπτε η συνοχή του Εγώ.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου συζητιούνται από τον συγγραφέα μεταψυχολογικές έννοιες και ζητήματα κλινικής και τεχνικής με άξονα πάντα την αναζήτηση νοήματος. Το νόημα, που είναι έκφραση της αναπαράστασης και του συναισθήματος, με άλλα λόγια το νήμα που παρακολουθεί το βίωμα του ασθενή και του θεραπευτή ορίζεται με μεταψυχολογική ακρίβεια ως 'απόσταγμα της κίνησης της ενόρμησης προς το αντικείμενο και της επιστροφής στο Εγώ'. Η σχέση

του σχιζοφρενή με το νόημα, με το κενό νόηματος ή με το μη απαρτιωμένο νόημα βρίσκεται στο επίκεντρο και παράλληλα θίγονται πτυχές του συλλογικού νοήματος και της σχέσης του με το ατομικό.

Συνοπτικά το νόημα πηγάζει από την ίδια τη θεωρία και εκείνη που μας ενδιαφέρει, η ψυχαναλυτική θεωρία, συσχετίζει τα σχιζοφρενικά συμπτώματα με οικουμενικά βιώματα του ανθρώπου, δηλαδή των σχέσεων του. Εκείνο που θα επιτρέψει την ανάδυση νοημάτων αναμένεται και πάλι να έλθει μέσα από μια σχέση, αυτή τη φορά μέσα στη σχέση με τον θεραπευτή. Συνεπώς η προσπάθεια να δοθεί νόημα στη

σχιζοφρένεια εξαρτάται ακριβώς από τις δυνατότητες της θεραπευτικής συνάντησης, ενώ η εσωτερίκευση νοημάτων από τον ασθενή, που περιμένουμε να δομήσουν το εγώ του, θα προσκρούει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό στην ψυχική ευθραυστότητα του υποκειμένου.

Κλείνω αυτή τη βιβλιοπαρουσίαση με την τελευταία φράση του Ιωάννη Βαρτζόπουλου στο επίμετρο του βιβλίου του: 'Εάν η συνάντηση με τον σχιζοφρενή αλλάξει κάτι στη δική μας ζωή, τον τρόπο που σκεπτόμαστε και λειτουργούμε, έχει κι αυτός κάποια ελπίδα'.

Αριέλλα Ασέο

Sandrine Baume, *XANΣ ΚΕΛΣΕΝ: Συνηγορία υπέρ της δημοκρατίας*, μτφρ.: Β. Βουτσάκης, Πόλις, Αθήνα 2016, 123 σελ.

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ για ένα βιβλίο που καθιστά γνωστό στην Ελλάδα μέρος του επιστημονικού έργου της Sandrine Baume, η οποία διδάσκει στο Κέντρο Δημοσίου Δικαίου της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Λωζάννης και έχει συγγράψει δύο έργα που αναφέρονται στη σκέψη του Καρλ Σμιτ.

Στο πιο πρόσφατο έργο της επικεντρώνεται στον Χανς Κέλσεν, στη ζωή και κυρίως στο έργο του, μιας προσωπικότητας που αναδύθηκε τη δεκαετία του 1920 και συνέβαλε στις τότε έντονες αντιπαραθέσεις για τη δημοκρατία. Ήταν η εποχή μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η Αυστρία και η Γερμανία πειραματίζονταν με το δημοκρατικό καθεστώς. Ο Κέλσεν υπήρξε διαπρύσιος υπέρμαχος της δημοκρατίας, γι' αυτό το 1918 ο Καγκελάριος τού ανέθεσε τη σύνταξη